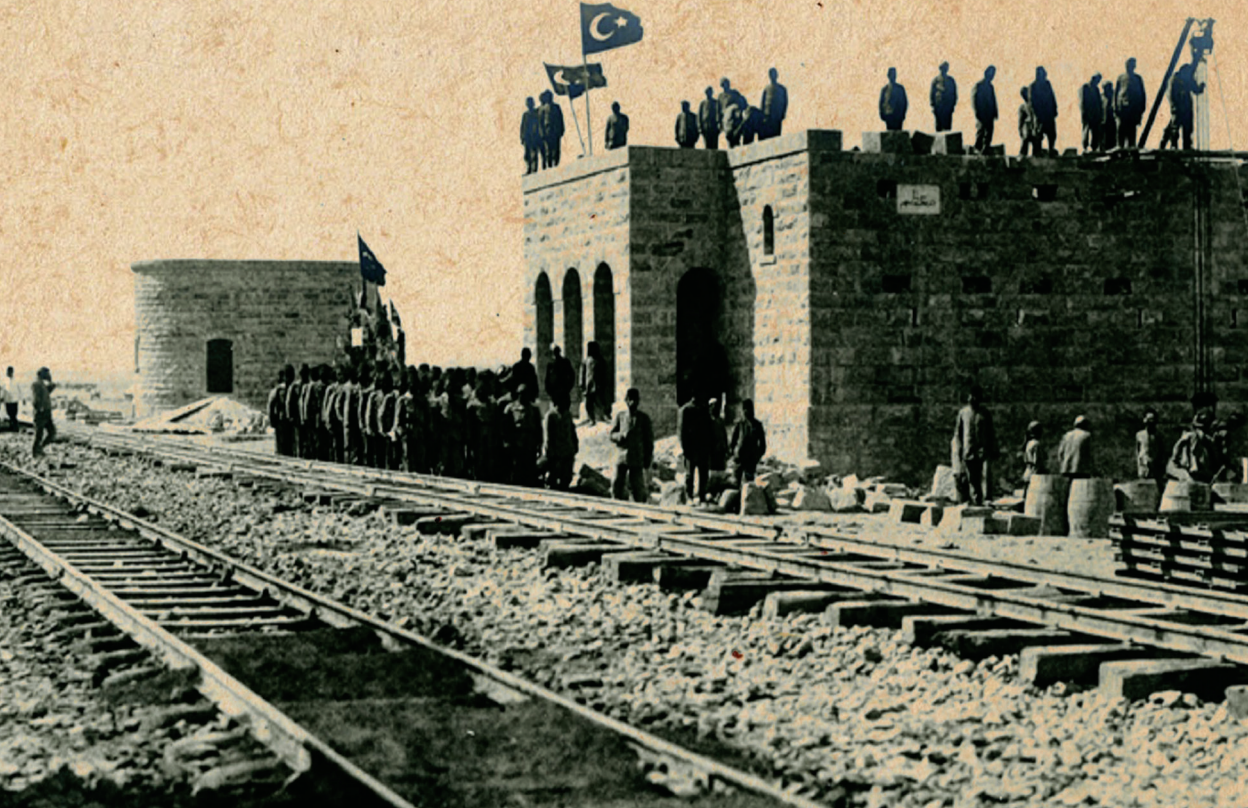

Ürdün'de Kadim Türk Varlığı ve Akraba Topluluklar

Historical Turkish Presence in Jordan and Related Communities

الوجود التركي القديم والمجتمعات المشابهة في الأردن

ÜRDÜN'DE KADİM TÜRK VARLIĞI VE AKRABA TOPLULUKLAR

HISTORICAL TURKISH PRESENCE IN JORDAN AND RELATED COMMUNITIES

الوجود التركي القديم والمجتمعات المشابهة في الأردن

Haziran / June / يونيو / 2019

Hazırlayan:

Bilgay DUMAN, ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü

Proje Ekibi:

Bilgay DUMAN, ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü

Oytun ORHAN, ORSAM Suriye Çalışmaları Koordinatörü

Feyzullah Tuna AYĞÜN, ORSAM Irak Çalışmaları Asistanı

Ceren ERDAL, YTB Ortadoğu ve Afrika Koordinatörü

Sevinç Ebru TEMEL, YTB Ortadoğu ve Afrika Uzmanı

Prepared by:

Bilgay DUMAN, ORSAM Iraq Studies Coordinator

Project Team:

Bilgay DUMAN, ORSAM Iraq Studies Coordinator

Oytun ORHAN, ORSAM Syria Studies Coordinator

Feyzullah Tuna AYĞÜN, Iraq Studies Research Assistant

Ceren ERDAL, YTB Middle East and Africa Coordinator

Sevinç Ebru TEMEL, YTB Middle East and Africa Specialist

إعداد:

بلگای دومان، منسق دراسات العراق في ORSAM

فريق المشروع:

بلگای دومان، منسق دراسات العراق في ORSAM

أويتون أورهان، منسق دراسات سوريا في ORSAM

فیض الله تونا آیگون، مساعد بحثي بدراسات العراق في ORSAM

حیرین آردال، منسقة الشرق الأوسط وإفريقيا في YTB

سیوینتش إبرو تیمیل، حبیرة الشرق الأوسط وإفريقيا في YTB

Copyright © T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı

Her hakkı mahfuzdur. Bütün yayın hakları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

Copyright © Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism Presidency for Turks Abroad and Related Communities

All rights reserved. All publication rights owned by Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism Presidency for Turks Abroad and Related Communities. Without the permission of the Presidency it cannot be published wholly or in part, cannot be reproduced in any domain.

حقوق الطبع والنشر: الجمهورية التركية / وزارة الثقافة والسياحة / رئاسة شؤون الأتراك والمجتمعات المرتبطة بهم في الخارج. كل الحقوق محفوظة. كل حقوق الطبع والنشر محفوظة لوزارة الثقافة والسياحة / رئاسة شؤون الأتراك والمجتمعات المرتبطة بهم في الخارج. لا يمكن نشر أو إعادة إنتاج (كل أو جزء) من هذا المطبوع وضمن أي نطاق بدون تصريح من الرئاسة.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Giriş	4
Ürdün'de Türk Varlığı ve Osmanlı Bakiyesi	5
Ürdün Türkleri.....	6
<i>Türk Hayır Cemiyeti</i>	18
<i>Türk Divanı</i>	20
Filistin Türkmenleri.....	21
Ürdün'de Osmanlı Bakiyesi Topluluklar	26
<i>Buhariler (Buharahlılar)</i>	26
<i>Ürdün'de Kafkasyalılar: Çerkezler ve Çeçenler</i>	27
Sonuç	30

HISTORICAL TURKISH PRESENCE IN JORDAN AND RELATED COMMUNITIES..... 33

Introduction.....	34
Turkish Presence in Jordan and the Ottoman Heritage.....	35
Jordanian Turks	36
<i>Turkish Charity Association</i>	47
<i>Turkish Diwan</i>	49
Palestine Turkmenes	49
The Ottoman Heritage Communities in Jordan.....	54
<i>Bukharis</i>	54
<i>Caucasians in Jordan: Circassians and Chechens</i>	55
Conclusion.....	58

GİRİŞ

Bugün itibariyle Ortadoğu olarak ifade edilen ve Fas'tan Afganistan'a kadar uzanan coğrafyada Türk varlığının ilk olarak Emeviler döneminde yerleştiği bilinmektedir. 674 yılında dönemin Horasan Valisi olan Ubeydullah Bin Ziyad, Buhara'dan 2000 Türk savaşçının da yer aldığı bir ordu ile Buhara'yı geçerek Beykend, Neseif, Râmîten ve Sagāniyân'ı almasının ardından, Basra'ya geçmiş ve beraberindeki Türk savaşçıları buraya yerleştirmiştir. Böylelikle Ortadoğu'da yüz yıllarca etkili olacak Türklerin ilk izleri ortaya çıkmıştır. Daha sonra Buharalı bir Türk tarafından kurulan, bugünkü Mısır, Ürdün, Filistin ve Suriye'de hüküm süren bir Türk-İslâm devleti olan Tolunoğulları Devleti'yle (868-905) birlikte Türklerin Batı'ya doğru hareketi başlamıştır. Yine Türkler tarafından kurulan İhşidiler (Akşitler) Devleti ile birlikte Türkler, Mısır, Ürdün, Filistin ve Suriye topraklarının yanı sıra, tarihte Hicaz Bölgesi olarak da bilinen ve Kabe'nin yer aldığı bölgede ilk kez hükümlanlık elde etmiştir. Bu dönemlerde bölgeye yönelik Türk göçleri artmış olmakla birlikte, Selçuklularla birlikte kitlesel Türk akımlarının bugünkü Ortadoğu coğrafyasına yöneldiği görülmektedir. Selçuklularla birlikte pek çok Oğuz (Türk) Boyu, Orta Asya'dan bugünkü Ortadoğu coğrafyasına yerleşmiş ve daha sonra Anadolu'ya geçmiştir. Bu anlamıyla Ortadoğu'ya yönelik Türklerin kitlesel göç hareketlerinin 10. ve 11. yüzyıllardan gerçekleştiğini söylemek yerinde olacaktır.¹

Selçukluların hakimiyetinden sonra Ortadoğu'da pekişmeye başlayan Türk varlığı, Selçuklu Devleti'nin ardından kurulan Eyyubi ve Memlûk Devletlerinin içerisinde önemli birer unsur olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki hakimiyetini sağlamlaştırmasından sonra Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Suriye ve Sina Çölünde Memlûk ordusunu hezimete uğratmasıyla Ortadoğu'da 400 yıldan fazla sürecek olan Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Bu süreçte Türkler, Ortadoğu'da derin izler bırakmış ve Osmanlı Devleti'nin sona ermesinin ardından Fas'tan İran'a kadar Ortadoğu coğrafyasındaki hemen her ülkede yerleşik bir Türk varlığı vücut bulmuş-

¹ Hürmüzlü, Erşat. (2013). Ortadoğu Türkmenleri. Yeni Türkiye, Eylül Ekim 2013 (54), 2191-2195

tur. Özellikle Türkiye'nin güneyindeki ülkelerin büyük bölümünde önemli bir Türk varlığı yaşamaya devam etmiştir. Bu noktada Türkiye'de özellikle Suriye ve Irak'taki Türk varlığı konusunda bir bilinç bulunmakla birlikte Ürdün, Filistin, Lübnan, Suudi Arabistan, Yemen gibi ülkelerdeki Türk varlığına ilişkin bilgi ve ilgi düzeyi düşük kalmıştır. Ancak bu ülkelerde de önemli ölçüde bir Türk nüfusu bulunduğu ve özellikle son 10-15 yıllık süreçte yeniden kendilerini ifade etme çabası içerisinde oldukları görülmektedir. Son dönemde özellikle Ürdün'deki Türk varlığının yeniden bir uyanış çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Ürdün'de her ne kadar bir kimliğin en önemli ögesi olan dil bakımından zayıf bir Türk nüfusu olsa da niceliksel ve niteliksel açıdan kayda değer bir Türk topluluğunun yaşadığı söylenebilir. Ürdün, Osmanlı Devleti'nin toprakları içinde yer alması itibarıyla Osmanlı bakiyesi olarak adlandırabileceğimiz ve Türkiye ile arasında kimliksel/duygusal bağ kuran topluluklara da ev sahipliği yapmaktadır. Nitekim bu toplulukların araştırılması amacıyla Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) ile Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar (YTB) işbirliğinde yürütülen proje kapsamında Ürdün'e bir saha çalışması düzenlemiş ve Ürdün'deki Türk varlığı ile Osmanlı mirası topluluklar araştırılmıştır.

Ürdün'de Türk Varlığı ve Osmanlı Bakiyesi

Günümüz Ürdün topraklarındaki Türk varlığının geçmişi yukarıda ifade edildiği gibi oldukça eskiye dayansa da doğrudan Ürdün'deki Türk varlığı üzerine yapılmış nitelikli ve detaylı çalışmalar yapıldığını söylemek zordur. Bu nedenle Ürdün'deki Türk varlığına ilişkin detaylı ve kesin bilgiler bulmak son derece zordur. Bu çalışmada Ürdün'deki Türk varlığına ilişkin bilgilerin bir kısmı yazılı kaynaklardan elde edilmiş olsa da büyük çoğunluğu saha çalışmasında yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen verilere dayanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla Ürdün topraklarına doğru yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır. Bununla birlikte hem Ürdün'e yönelik göçün niteliği, geliş sebepleri ve yerleşim bölgeleri hem de toplumsal özellikleri itibarı ile Ürdün'deki Türk ve Osmanlı bakiyesi topluluklar farklı özellikler ihtiva etmektedir. Nitekim Ürdün'de Türk soylu toplulukların yanı sıra, Çerkezler ve Çeçenler de Ürdün toplumunda ve Ürdün Türkleri açısından önemli bir yere sahiptir. Bu topluluklar tarihsel nedenlerle kendileri ile Osmanlı ve onun mirasçısı Türkiye arasında duygusal bağ geliştirmiştir. Bu anlam itibarıyla bu toplu-

lukları Türkiye'ye müzahir topluluklar olarak ifade etmek mümkündür. Zira Ürdün'deki Türk toplumunun yanı sıra hem Çerkezlerin hem de Çeçenlerin çok sayıda akrabası hali hazırda Türkiye'de yaşamakta ve bu nedenle Türkiye ile bağları yoğun bir biçimde devam etmektedir. Bununla birlikte Osmanlı sonrası dönemde, tarihsel sorunlar nedeniyle Türkler üzerinde baskı oluşturulmuş, Türkler de Çerkez ve Çeçenlerin yaşadıkları bölgelere yerleşmiş ve kimlik olarak kamufle olmuştur. Böylece Türkler ve Osmanlı bakiyesi diğer topluluklar arasındaki etkileşim üst düzeyde olurken, kültürel ve kimlik olarak iç içe geçmiş bir sosyal yapı kurulmuştur. Bu durum anlam itibarıyla Ürdün'deki Türk varlığının tek başına incelenmesinin yeterli düzeyde anlaşılmasına imkan tanımayacaktır. Bu nedenle Ürdün'deki Türk varlığı incelenirken, Çerkezler ve Çeçenler de ele alınacaktır.

Ürdün Türkleri

Ürdün'deki Türk varlığını hem dönemsel hem niteliksel açıdan birkaç farkı düzeyde incelemek yerinde olacaktır. Göç nedenleri tam olarak bilinmemekle birlikte, Ürdün Türklerinin en eski sivil toplum örgütü olarak bilinen ve 1975'te kurulmuş olan Türk Hayır Cemiyeti Başkanı Muhammed el-Türk, Ürdün'e göçün sebeplerini şu şekilde açıklamaktadır:

- Osmanlı Devleti, sıkıntılı dönemler geçirdiği son 50 yıllık sürecinde güvenebileceği Türk aileleri stratejik bölgelere yerleştirerek, kendisi için uzak karakollar oluşturmuştur.
- Hicaz Demiryolu Hattı'nın yapımı için bugünkü Ürdün topraklarına yerleşen Türkler olmuştur.
- Bir kısım Türk aileler Anadolu, Şam, Filistin, Hicaz, Yemen hattında yapılan ticaret amacıyla Ürdün'e yerleşmiştir.
- Dini sebeplerle (özellikle Kudüs'e ve kutsal bölgelere yakın olmak amacıyla) Anadolu'dan bölgeye yönelik göç yaşanmıştır.
- Dini eğitim için bölgeye münferit göçler olmuştur.
- Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda savaşan askerlerin bir kısmı geri dönemeyerek savaştıkları bölgelerde kalmıştır.

Bu sebepler Ürdün ve çevresindeki Türk varlığının oluşumuna ilişkin temel unsurlar olarak görülmekle birlikte, bunların yanı sıra yukarıda anlatıldığı üzere, bölgeyi doğrudan göç alanı olarak gören ya da göç yolu olarak kullanan ve daha sonra bölgede kalan Türk soyluların da olduğu bilinmektedir.

Bugünkü Ürdün topraklarına yönelik olarak ilk kez 1860'larda toplu bir göç yaşanmıştır. Oğuzların Avşar boyuna mensup Yörüklerden yaklaşık 100 aile, bugün Ürdün'ün başkenti Amman sınırları içerisinde kalan Rumman köyüne yerleşmiştir. Nitekim söz konusu dönemde halen konargöçer bir yapıya sahip olan Avşarların farklı kollarından aileler Anadolu'nun farklı bölgelerinden (Aydın, Kayseri, Bolu, Urfa, Erzincan gibi) bir araya gelerek, sulak ve verimli bir araziye sahip olan Rumman'da yerleşik hayatı benimsemiştir. Bu göç süreci içerisinde göç yolu olarak Şam ve Kudüs iki ana merkez olmuştur. Bununla birlikte az da olsa Türkiye'den göç eden Avşarların ailelerinden bazılarının Şam, Kudüs, Yafa ve Nablus'a da yerleştiği bilinmektedir. Daha sonra Ürdün Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Rumman'da kalan Türkler bu bölgenin esas unsuru haline gelmiştir.

Rumman, 1970'lere kadar sadece Türklerin yaşadığı bir yerleşim olmuştur. Bu süreçte yaklaşık 75 yıl boyunca Rumman'ın muhtarlığı Türklerin elinde kalmıştır. Ancak daha sonra Rumman'ın aşırı verimli yapısı nedeniyle Arap göçü başlamış ve şehrin demografik yapısında köklü bir değişim yaşanmıştır. Dışardan gelen göçe karşılık Rumman'ın yerlisi Türkler de evlerini ve topraklarını satarak Amman'ın bir mahallesi olan Suveylih'e yerleşmiştir. Bu sürecin sonunda Ürdün Türklerinin tarihi yerleşim yeri olan Rumman'a Arap nüfus hakim olmuştur. Günümüz itibarıyla Rumman'da yaşayan hiçbir Türk aile kalmamıştır. Rumman'da günümüzde tamamen Arap nüfus yaşamakta, hatta Beni Hasan aşiretinin köyü olarak bilinmektedir. Rumman'daki Türklerin büyük kısmı ise Amman'ın Suveylih mahallesinde yaşarken diğer bazı illere de göç eden aileler olmuştur. Rumman'da Türk nüfus kalmamış olmasına rağmen tarihi Türk mezarlığı varlığını korumaktadır ve Ürdün hükümetinin verdiği izin ile Rumman dışında yaşayan tüm Türk kökenli ailelerin cenazeleri halen Rumman'daki Türk mezarlığına gömülebilmektedir.

Öte yandan Rumman'daki Türk varlığı açısından ülke içerisine ve ülke dışına yönelik tersine bir göç dalgası da yaşanmıştır. Rumman'dan biri 1936 diğeri 1952'de olmak üzere Türkiye'ye yönelik iki göç dalgası olduğu, özellikle 1936'da Rumman'da yaşayan Türk ailelerin yarısının Türkiye'ye geri döndüğü bilinmektedir. Özellikle 1934-1938 yılları arasında Balkan Türklerinin (çoğunlukla Romanya ve Bulgaristan) sistemli bir biçimde Türkiye'ye getirilmesi ve iskan edilmesi politikası izlenmiştir. Bu dönemde 400 binden fazla Türk'ün Türkiye'ye geldiği bilinmektedir. Bu kapsamda Ürdün'deki Türklerin bir kısmının da Türkiye'ye döndüğü düşünülmektedir. Aynı şekilde özellikle 1950'lerde Bulgaristan'ın ülkedeki Türk ve Müslüman topluluğa

dönük baskıları nedeniyle 1950-1952 yılları arasında Balkanlardan Türkiye'ye yoğun bir Türk ve Müslüman göçü olmuştur. Yine Ürdün'deki bir kısım Türk ailenin de bu dönemde Türkiye'ye geri döndüğü bilinmektedir.

Bununla birlikte Ürdün'deki Türk varlığının oluşumuna ilişkin bir diğer önemli nokta Osmanlı Devleti'nin son döneminde hayata geçirilen Hicaz Demiryolu Projesi'dir. Şam'dan başlayarak Medine'ye kadar getirilecek bir demiryolunun Hicaz'a yönelecek dış saldırılarla bölgede çıkabilecek isyanlara karşı önemli bir savunma hattı oluşturacağı düşünülmekle birlikte, ekonomik ve dini sebepler de göz önünde bulundurularak, Sultan İkinci Abdülhamid'in kararı ile Eylül 1900'de yapımına başlanmış ve 1909'da tamamlanarak Sultan İkinci Abdülhamid tarafından açılmıştır.² Pek çok Türk ailesi demiryolu projesinde çalışmak üzere bugünkü Ürdün topraklarına gelmiş, hatta projede çalışacak bazı kişiler bu bölgelerde askerlik yapan kişilerden seçilmiştir. Hicaz Demiryolu hattının faaliyete geçmesi ile birlikte, projede çalışan kişilerin büyük kısmı aileleri ile birlikte Hicaz Demiryolu'nun geçtiği bölgelerde kalmıştır.

Diğer taraftan Hicaz Demiryolu hattının açılmasından çok kısa bir süre sonra, 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Osmanlı'nın güney sınırlarında Arap aşiretlerin ayaklanmaya başlaması ile seferberlik ilan edilmiştir. Bu dönemde açılan Filistin-Suriye ve Hicaz-Yemen Cephelerinde savaşmak üzere Türk askerleri bu bölgelere sevk edilmiş ve savaşın bitmesiyle bu toprakları kaybeden Osmanlı Devleti'nin Türk askerlerinden bu bölgelerde kalanlar olmuştur. Osmanlı sonrasında Ürdün Devleti'nin kurulmasıyla Osmanlı askerlerinden Ürdün'de kalanlar yerleşik hayata geçmiştir. Böylece Ürdün'deki Türk varlığının ana kollarından birini Osmanlı'dan kalan askerler ve aileleri oluşturmuştur.

Bugün itibariyle Türk ailelerin büyük bölümü Amman-Suveyli de yaşıyor, Zerka, İrbid, Salt, Maan, Kerek ve hatta Akabe'ye kadar Türk aileleri ile karşılaşmak mümkündür. Aşağıda mevcut durum itibariyle Ürdün'de yaşayan Türk ailelerin bulunduğu şehir ve bölgeleri gösteren bir tablo bulunmaktadır.

² Ufuk Gülsoy, William Ochsenwald, "Hicaz Demiryolu", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hicaz-demiryolu> (14.05.2019).

Ürdün'de Yaşayan Türklerin Mevcut Dağılımı						
Vilayet		Yerleşim / Sayı	Yerleşim / Sayı	Yerleşim / Sayı	Yerleşim / Sayı	Yerleşim / Sayı
Aclun	Yer	Aclun	Sakhra	Sifine		
	Sayı	1 aile	2-3 aile	1 aile		
Amman	Yer	Suveyli	Sahab	Cebel Nasr	Merc el-Hammam	Rasel Ayn
	Sayı	25-60 aile	2 aile	500 kişi	15 aile	10 aile
Belka	Yer	Salt				
	Sayı	1 aile				
Ceraş	Yer	Ceraş				
	Sayı	1 aile				
İrbid	Yer	İrbid	Nuayme			
	Sayı	10-30 aile	1 aile			
Kerek	Yer	Kerek				
	Sayı	4-15 aile				
Maan	Yer	Maan	Şevbek			
	Sayı	5 aile	Hababi Aşireti			
Zerka	Yer	Zerka	Suhne			
	Sayı	3 bin kişi	3 aile			

Not: Ailelerde bulunan birey sayıları 100'e kadar çıkmaktadır. Bunun nedeni ise Ürdün'e yerleşen ilk atadan çoğalan ailelerin tek aile olarak sayılmasıdır.

Ürdün'deki Türklerin büyük bölümü soyadı kanununun çıkmasıyla "el-Türk" soyadını almıştır. Ancak Ürdün Türkleri arasında "el-Türk" soyadını almayan aileler de bulunmaktadır. Öte yandan Ürdün'de "el-Türk" soyadını alan Türk aileler dahi eski aile isimleri ile anılmaya devam etmekte ve toplum içerisinde bu şekilde kullanılmaktadır. Aşağıdaki tabloda Ürdün'de yaygın olarak bilinen Türk ailelerin anıldığı isimler yer almaktadır.

Ürdün'deki Türk Ailelerin Soyadları					
1	Ağa	16	Hacı Yusufu*	31	Mülazım
2	Aslan	17	Cıcıklar*	32	Oğlu
3	Avşar	18	Hacsilular*	33	Onbaşı
4	Bedirhan	19	Kadılar*	34	Özkan
5	Bostan	20	Kara Muhtar	35	Postacı
6	Burçak	21	Hakkı	36	Salih
7	Burnu	22	Harputlu	37	Seyfi
8	Cennet	23	Hıncırık	38	Taslak
9	Cundi	24	Horşid	39	Tatar
10	Deknaş	25	Hulusi	40	Tomaki
11	Demir	26	İzmirli	41	Uğurlu
12	Diri	27	Kanıtlı	42	Ustalar
13	Ebu Hasan	28	Karatelli	43	Zipli
14	Edhem	29	Kulak	44	Zülay
15	El-Türk	30	Küpeli		

Not: Hacı Yusufu ailesi soyadı kanunun çıkmasıyla Cıcıklar, Hacsilular ve Kadılar soyadlarını da kullanmıştır.

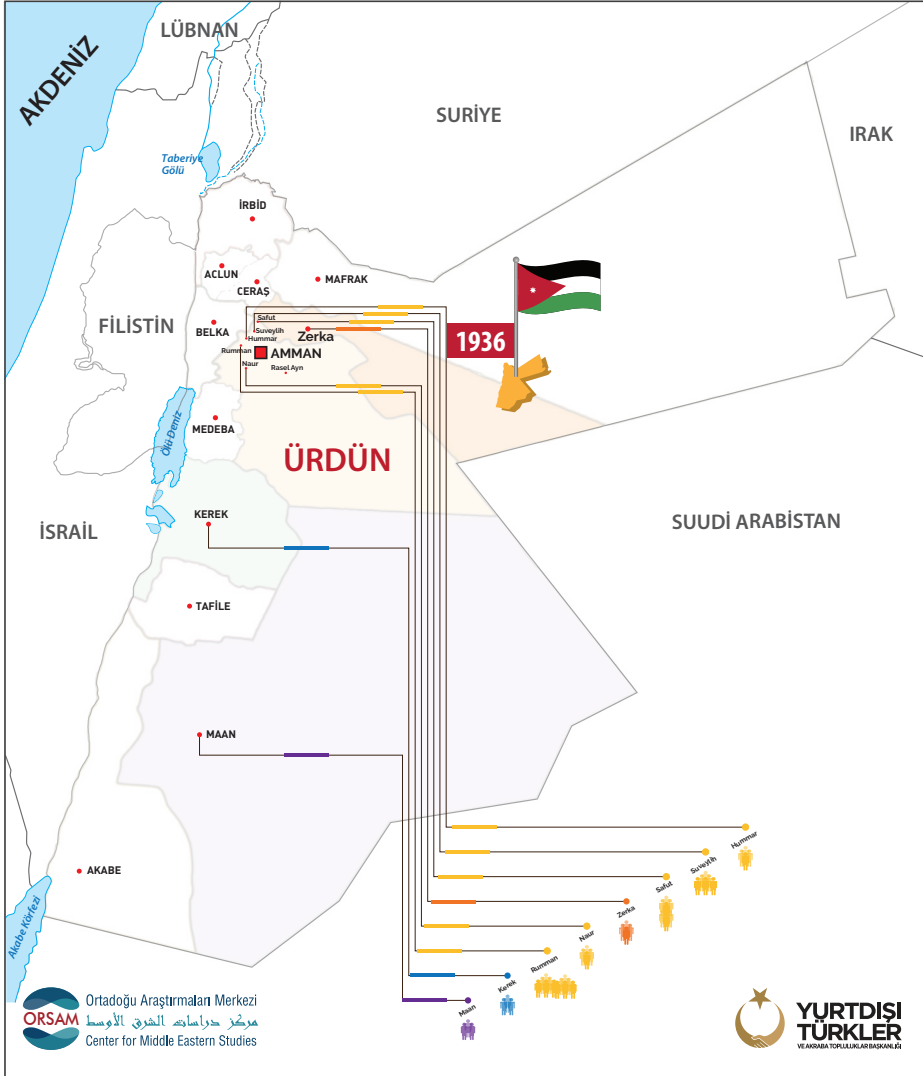
Ürdün'de yaşayan Türkler, etnik kimliklerinin bilincinde olmakla birlikte, önemli bir bölümü dillerini kaybetmiştir. Türkçeyi son derece iyi konuşanlar sayıları çok az olan ve artık çok yaşlanmış olan ikinci nesil Türklerdir. Daha sonraki nesillerin geneli Türkçeyi unutmuş olsa da kişisel ilgileri nedeniyle Türkçeyi öğrenmiş kişiler mevcuttur. Uzun yıllar boyunca Arap baskın kimliği ile bir arada yaşayan Ürdün Türkleri, Arap kültüründen önemli ölçüde etkilenmiştir. Öte yandan tarihsel mücadelenin getirdiği olumsuzluklar da Türk kimliğinin geriye doğru ket vurmasını beraberinde getirmiş ve Türk kimliği arka planda kalmıştır. Hatta Ürdün'de gerçekleştirilen saha çalışmasında görüşülen pek çok kişi geçmişte okulda ya da herhangi bir sosyal ortamda Türk olduğunu söylememesi konusunda aileleri tarafından uyarıldığını dile getirmiştir.

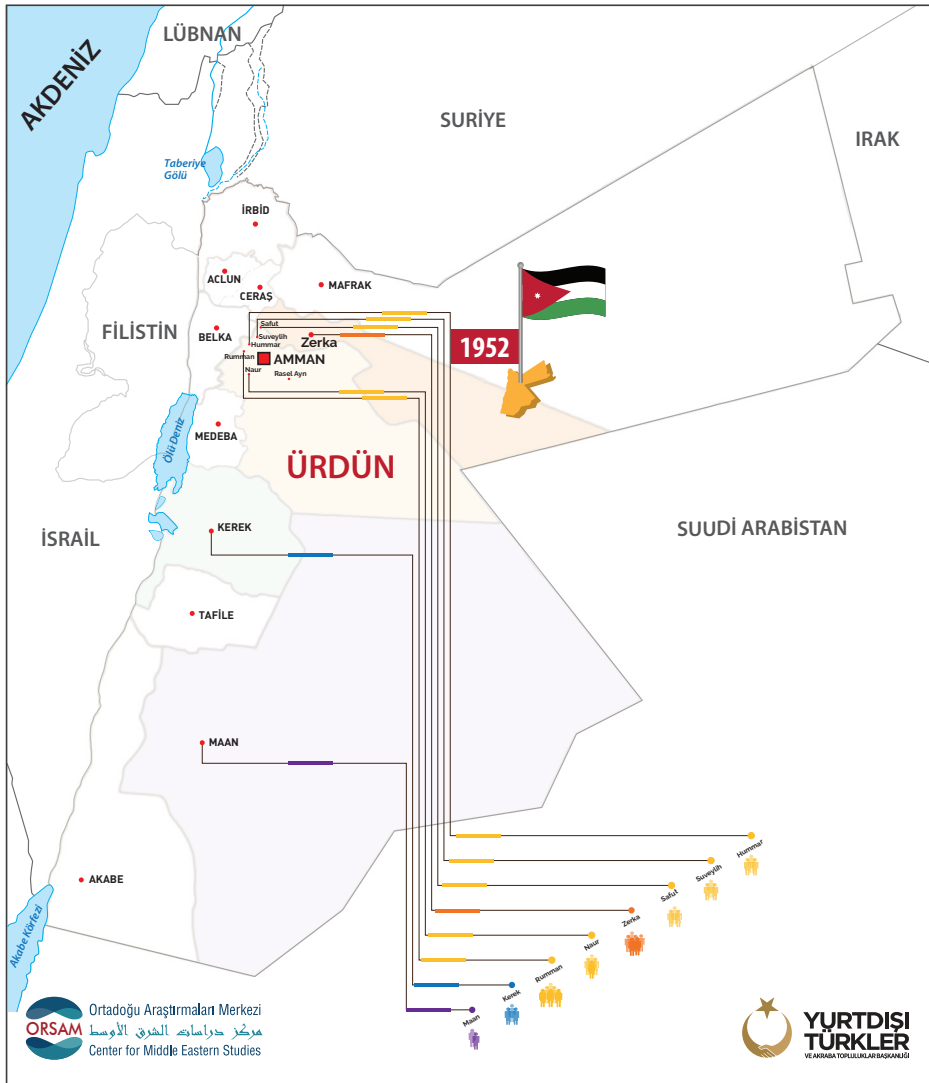
Türklerin birbirinden dağınık bir biçimde Ürdün'deki farklı kentlerde yaşamış olmaları da birbirleri arasındaki etkileşimi köreltmış ve baskın kimliğin etkisi altına girmelerine yol açmıştır. Eğitim sisteminin Arap kimliğine dayalı bir yapıda olması, Türklerin anadilde eğitim almalarına imkan vermemiş, böylece dil bağı da zayıflamıştır. Türkler kimlik açısından ikilem yaşarken, daha çok kendini "Ürdünlü" olarak ifade etme yolunu seçmiş ve va-

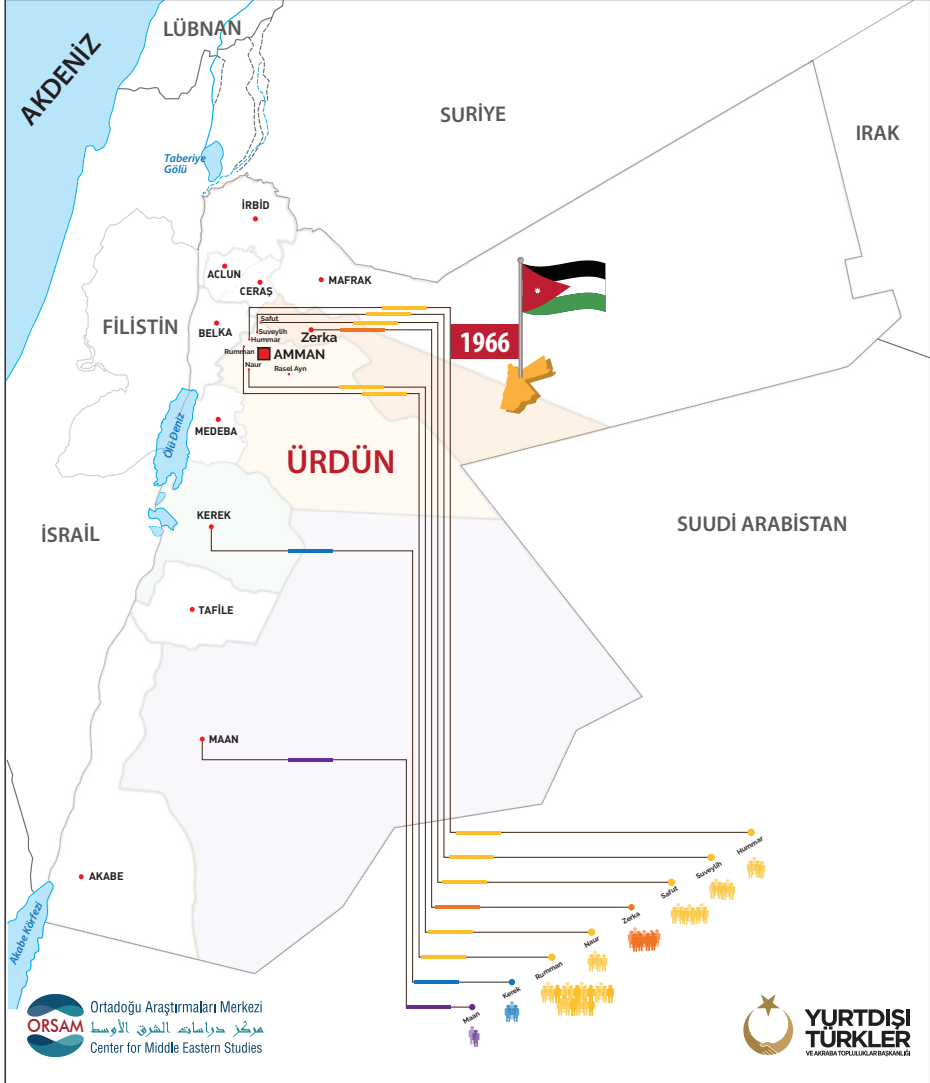
tandaşlık bağıını önemsemiştir. Zira tarihsel süreçte bölgedeki Türk ve Arap halkı arasında yaşanan sorunların bu duruma yol açtığını açık bir biçimde söylemek yerinde olacaktır. Bu nedenle Ürdün'de yaşayan Türkler baskı altında kalmamak amacıyla vatandaşlık kimliğini ön planda tutmuştur.

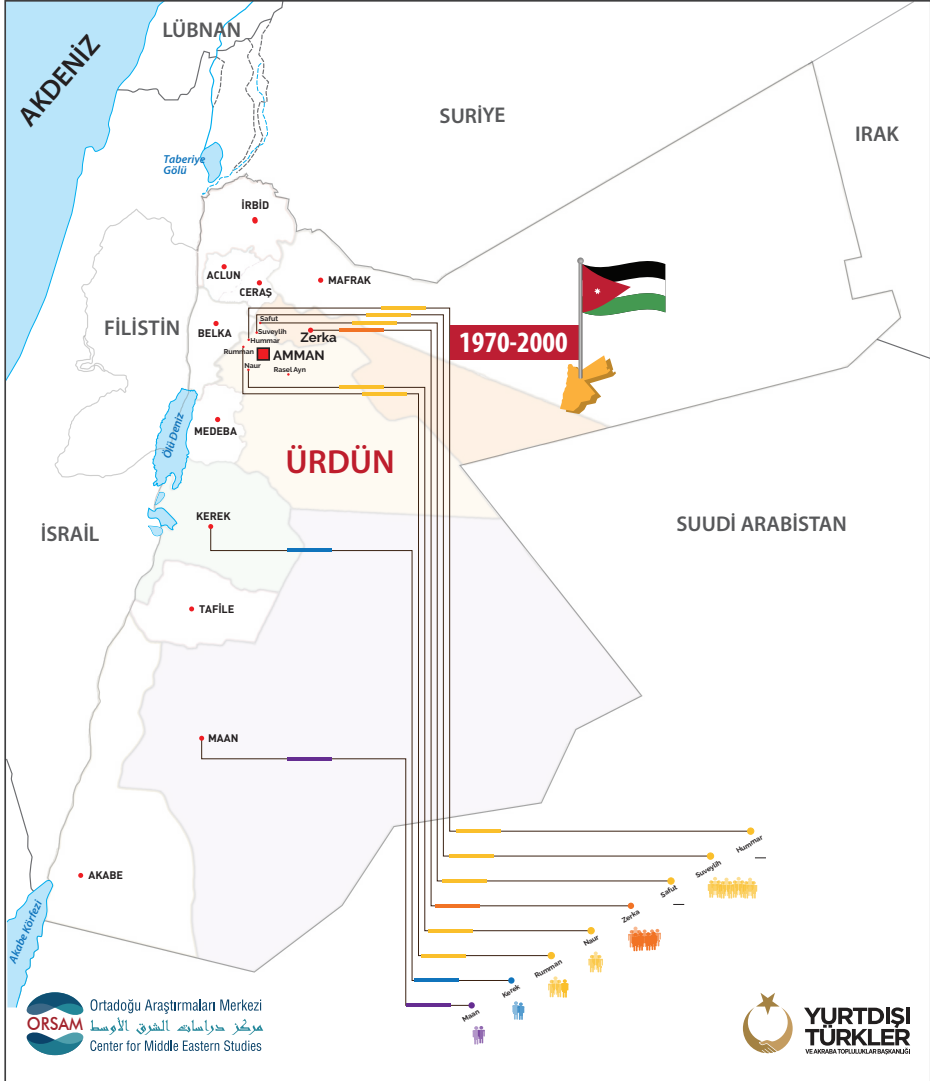
Bununla birlikte son 10-15 yıllık süreçte, özellikle Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkisinin artması ile birlikte, Ürdün'deki Türk gençlerin de Türkçeye daha fazla ilgi gösterdiği ve kimliğini daha rahat ifade ettiği söylenmektedir. Nitekim hem Yunus Emre Enstitüsü'nün Ürdün Temsilciliği'nin hem de Ürdün'deki Türk Hayır Cemiyeti'nin açmış olduğu Türkçe kurslarına önemli bir ilgi duyulmaktadır. Hatta daha da ötesinde sadece Ürdün'de yaşayan Türklerin değil, Ürdün halkının büyük bölümünün Türkçe ilgisinde önemli bir artış olduğu, Ürdün Kraliyet Ailesi'ne mensup dört prens ve bir prensesin dahi Yunus Emre Enstitüsü'nün desteğiyle Türkçe öğrendiği bilinmektedir. Bu anlam itibarıyla Ürdün'deki Türk halkının da kimliğine daha fazla sahip çıkmaya başladığını, Türklük bilincinin yükseldiğini söylemek yerinde olacaktır. Hatta daha önce kendisini Arap olarak ifade eden pek çok Türk ailenin yavaş yavaş Türk kimliğini ifade etmeye başladığı dile getirilmektedir.

Türk Hayır Cemiyeti'nin rakamlarına göre bugün itibarıyla Ürdün'de yaşayan Türklerin sayısı 12-15 bin olarak ifade edilmektedir. Ancak Ürdün Türklerinin gerçek nüfusuna ilişkin bir rakam verebilmek oldukça zordur. Zira bir kısım Türk aile kendisini Türk kimliği ile ifade edemezken, bir kısmının da Arap aile isimleri aldığı bilinmektedir. Bu nedenle Ürdün Türklerinin tam sayısına ulaşmak mümkün değildir.

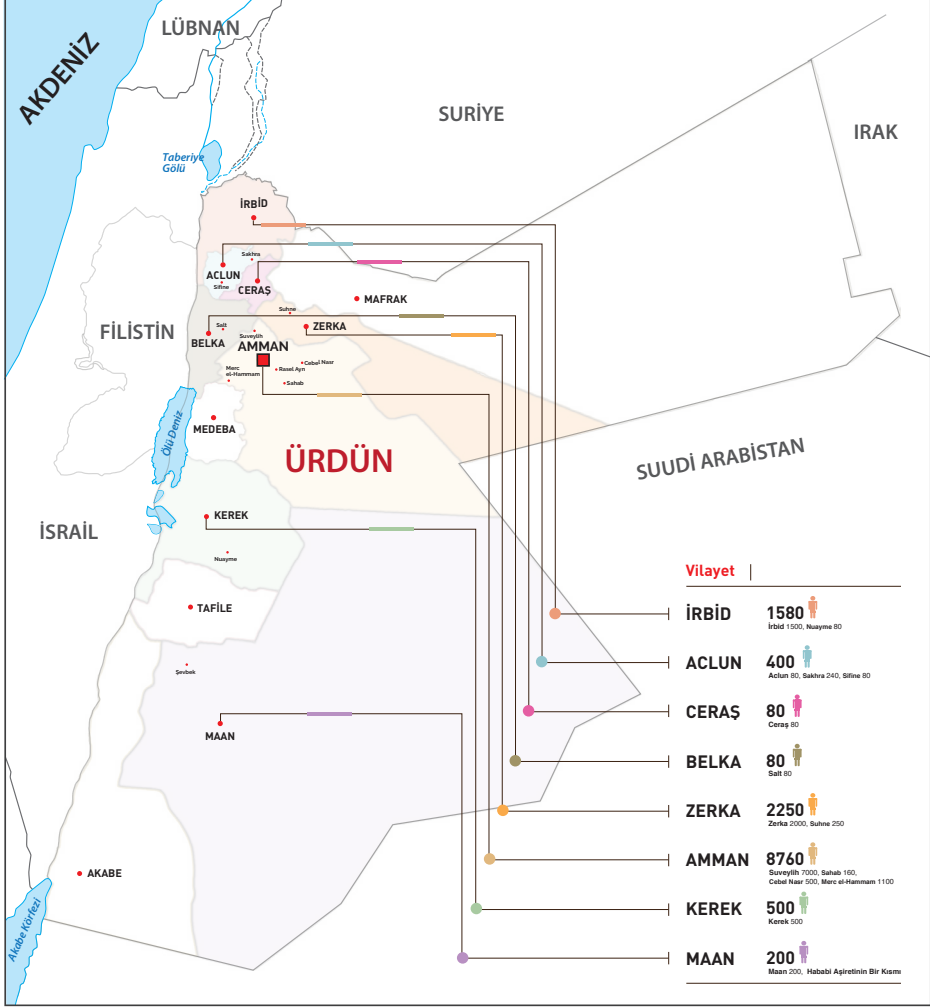

Ürdün Türklerinin Güncel Dağılımı

Ürdün'de yaşayan Türklerin ülkedeki genel sosyal doku ile uyumlu yaşadığını söylemek yerinde olacaktır. Ürdün Türkleri hem azınlık psikolojisinin getirdiği şartlar hem de toplumsal yapı gereği, Ürdün'deki diğer bütün topluluklarla büyük bir ihtilafa sahip değildir. Türkler özellikle Ürdün'de yaşayan Çerkezler ve Çeçenler gibi diğer Osmanlı bakiyesi topluluklarla son derece iç içe geçmiş bir sosyal dokuya sahiptir. Hatta tarihsel travmalar nedeniyle Araplar ve Türkler arasındaki gerginlikten dolayı Türklerin kendilerini Çerkez ve Çeçenlerin arasında daha rahat ve güvende hissettikleri, bu nedenle uzun süre bu toplulukların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde kalarak, kendileri için bir koruma kalkını oluşturdıklarını ifade etmek mümkündür. Öte yandan bu birliktelikte diğer azınlık toplumlarla paylaşılan ortaklıkların da etkili olduğu görülmektedir. Bu noktada Türkler ile Çerkezler ve Çeçenler arasında akrabalık ilişkilerinin de ortaya çıktığı, toplumlar arası evliliklerin yoğun olduğu görülmektedir.

Ürdün Türklerinin genel itibariyle muhafazakar bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Ürdün Türklerinin tamamı Sünni'dir. Ancak ülkede mezhepsel bir bütünlük olması nedeniyle Sünni kimliği baskın değildir. Bu noktada Ürdün Türklerinin radikal bir dini anlayışının olmadığını, hatta dini olarak ılımlı bir tutuma sahip olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Ürdün'de yaşayan Türklerin siyaseten de aynı ılımlı tutumu benimsedikleri görülmektedir. Bu anlamıyla Türkler arasındaki en önemli olgunun vatandaşlık bağı olduğunu, keskin bir ideolojik çizgiden öte Ürdün'ün milli çıkarları üzerinden hareket ettiklerini söylemek mümkündür. Bu anlamıyla Ürdün Türkleri "devletçi" olarak nitelendirilebilir. Nitekim Ürdün Türklerinin genel itibariyle siyasetin dışında kaldığı, siyasetle çok fazla ilgilenmediği görülmektedir. Ürdün'ün kraliyet rejimi ile yönetilmesinin de Ürdün Türklerinin siyasetten uzak kalmasının sebeplerinden biri olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Nitekim Ürdün Türkleri, siyasal temsilin büyük bir fark yaratmadığı rejimde, siyasal bir pozisyon olarak devlet nezdinde risk almak istememektedir. Zira bugüne kadar Türkler siyasal bir oluşuma gitmemiş ya da Ürdün'de var olan siyasi yapılar içerisinde etkin bir rol almamıştır.

Bununla birlikte Ürdün Türklerinin eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Ürdün'deki Türk ailelerin büyük kısmının eğitime önem verdiği ve Türklerin eğitime katılımının yüksek olduğu bilinmektedir. Ürdün'deki Türk aileler, eğitime katılım konusunda eşitlikçi davranmakta, Ortadoğu toplumlarındaki genel eğilimin tersine kız çocuklarının da eğitime önem vermektedir. Bu anlamıyla genel olarak Ürdün Türklerinin eğitimli bir nüfusa sahip olduğu-

nu söylemek mümkündür. Nitekim Ürdün'de Türkler her meslekte temsil edilmektedir. Türkler, devlet kurumlarındaki farklı kademe ve alanlarda da çalışmaktadır. Özellikle askeri alanda Türklerin yoğun olduğu söylenmektedir. Ancak Ürdün rejiminin genel uygulamalarının Türklere de yansıdığı görülmektedir. Zira Ürdün'de üst düzey makamlara Ürdünlü Arap ailelerin dışında (Çerkez, Türk, Çeçen, Filistinli gibi) hiçbir topluluğun üyesinin getirilmediği bilinmektedir. Bu nedenle Türklerin de genellikle alt ve orta dereceli makamlarda görev yaptığını ifade etmek mümkündür.

Buradan hareketle Ürdün Türklerinin genel itibariyle orta sınıf bir ekonomik güce sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Devlet görevlilerinin orta düzey bir yaşam standardına sahip olduğu Ürdün'de Türkler de aynı standartlara sahiptir. Ayrıca Ürdün'de Türklerin küçük çaplı yerel işletmelere de sahip olduğu ve farklı alanlarda faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Bu anlam itibariyle Ürdün'deki Türklerin yoğunlaştığı ekonomik faaliyet alanları bulunduğunu söylemek zor olacaktır.

Ürdün Türkleri siyasal alandan uzak olmakla birlikte yoğun bir sivil toplum örgütlenmesine de sahip değildir. Zira Ürdün'deki Türklere ait 2 sivil toplum kuruluşundan bahsetmek mümkündür. Birincisi Türk Hayır Cemiyeti'dir. Ürdün Türklerinin en eski ve bilinen sivil toplum kuruluşudur. Türk Hayır Cemiyeti, Türklerin Suveylih'e göç etmesi sonrasında, göç eden ailelerin arasındaki etkileşimi ve işbirliğini sağlamak amacıyla 1975 yılında Suveylih'te kurulmuştur. Bu cemiyetin kuruluşunda 1970'lerde Ürdün'ün yaşadığı "kara buhran" sırasında, Türkiye'nin Ürdün rejiminin yanında yer almasının da etkili olduğu düşünülmektedir.³ Türk Hayır Cemiyeti günümüze kadar faaliyetlerine devam etmektedir. Ayrıca 2016 yılında Türk Hayır Cemiyeti içerisinde ayrılan bir grup üyenin kurduğu Türk Divanı isimli bir dernek de bulunmaktadır. Ancak halen Türk Hayır Cemiyeti, toplum hayatında yerini ve önemini korumaktadır.

Türk Hayır Cemiyeti

1975 yılında kurulan Türk Hayır Cemiyeti mevcut durum itibariyle 448 genel kurul delegesine, 2000'den fazla üyeye sahiptir. Her 3 yılda bir başkanlık seçimini gerçekleştirmektedir. Türk Hayır Cemiyeti'nin 10 kişilik kurucular heyeti şu isimlerden oluşmaktadır:

³ Akdevelioğlu, Atay ve Kürkçüoğlu, Ömer, Orta Doğu'yla İlişkiler, Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 790

1. Mahmud Mustafa Cennat el-Türk
2. Abdülislam Ahmed el-Hac el-Türk
3. Muhammed Said el-Türk
4. Necmeddin Muhammed el-Türk
5. Necip Said Niyazi
6. Ahmed Osman el-Türk
7. Ali Ömer el-Türk
8. Abdullah Mustafa el-Türk
9. Abdülaziz Muhammed Abdülaziz
10. Taha Eymen el-Türk

Mevcut yönetim kadrosunda aşağıdaki isimler yer almaktadır:

1. Muhammed Cengiz el-Türk, Başkan
2. Aydın el-Türk, Başkan Yardımcısı
3. Yazan el-Türk, Muhasip
4. Arej el-Türk, Genel Sekreter
5. Hişam el-Türk, Yürütme Kurulu Üyesi
6. Raid Davraz, Yürütme Kurulu Üyesi
7. Mustafa el-Türk, Yürütme Kurulu Üyesi

Dernek tüzüğünde Türk Hayır Cemiyeti'nin Ürdün Haşimi Krallığı Sosyal Kalkınma Bakanlığı "dernek ve hayır cemiyeti" hükümlerine göre yönetildiği ifade edilmektedir. Tüzükte Cemiyet'in genel amaçları şu şekilde ifade edilmektedir:

- Kanun, düzen ve saygı bütünlüğüne uymak, korumak ve bu çerçevede gelişim sağlamak.
- Mevcut hayat zorluklarını ortadan kaldırmak ve insanlara hizmet için özveri ile çalışmak.
- Tüm yönleri ile Türk tarihinin anlatımını sağlamak.
- Türkçe öğrenmek ve Türkçe kursları açmak.
- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı için gerekli kanuni yönetmelikler çerçevesinde belgelerin hazırlanmasına yardımcı olmak.
- İhtiyaç sahibi Türk kökenli ailelere yardım etmek.
- Dernek olanakları çerçevesinde üniversiteli öğrencilerin eğitimlerini tamamlamalarına destek olmak.

- Dernek üyelerinin ve ailelerinin her alanda ihtiyaçlarına yardımcı olmak.
- Yetim kefaleti hizmeti sağlamak.
- Sadaka ve hayır işleri yapmak.
- Yüksek ahlak, İslami değer ve hoşgörü sağlamak.
- Fikir alışverişinde olumlu yönde gelişmeler sağlamak.
- İşbirliğini ve faydayı geniş kitlelere yaymak.
- Saygı çerçevesinde fikirleri sunmak.
- Diğer insanlara karşı hoşgörölü olmak.

Bu çerçevede faaliyetlerini yürüten Türk Hayır Cemiyeti, Ürdün'deki Türk toplumunun etkileşimini sağlayacak faaliyetlerine hız vermiştir. Özellikle Türkiye'nin Amman Büyükelçiliği ile irtibatın artması, Yunus Emre Enstitüsü'nün varlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın (YTB) faaliyetleri ve Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) katkıları ile Türk Hayır Cemiyeti'nin toplumsal görünürlüğünde artış söz konusudur. Özellikle Türk Hayır Cemiyeti tarafından düzenlenen Türkçe kurslarına büyük ilgi vardır.

Türk Divanı

Nisan 2016'da kurulan Türk Divanı ise Türk Hayır Cemiyeti'nden ayrılan bir grup Türk'ün kurduğu dernektir. Türk Divanı içerisinde Türk Hayır Cemiyeti'nden farklı olarak Filistinli Türkmenlerin de yer aldığı bilinmektedir. Türk Divanı da Türk Hayır Cemiyeti'nin faaliyetlerine benzer faaliyetler gerçekleştirmektedir. Türk Divanı'nın yönetim kurulunda aşağıdaki isimler yer almaktadır.

1. Muhammed el-Türk, Başkan
2. Munir el-Türk, Başkan Yardımcısı
3. Nidal el-Türk, Muhasip
4. İbrahim Aslan, Yürütme Kurulu Üyesi
5. Muhammed Hulusi, Yürütme Kurulu Üyesi
6. Neşat el-Türk, Yürütme Kurulu Üyesi

Türk Divanı Başkanı Muhammed el-Türk'ün ifadesine göre, Türk Divanı'na kayıtlı 200'e yakın aile bulunmaktadır. Bu ailelerin bir kısmının da halihazırda Türk Hayır Cemiyeti'ne de kayıtlı olduğu bilinmektedir. Türk Divanı Başkanı Muhammed el-Türk, birincil amaçlarının Ürdün'deki

Türk halkı arasında Türkçeyi korumak ve yaygınlaştırmak olduğunu, bu sayede Ürdün Türklerinin Türkiye ile olan irtibatını arttıracaklarını dile getirmektedir.

Filistin Türkmenleri

Ürdün'deki Türk varlığının önemli bir kısmını Filistinli Türkmenler oluşturmaktadır. Bu Türkmenlerin büyük kısmının Selahattin Eyyubi ile birlikte bugünkü Filistin topraklarına gelen Türkmen atlılardan kalan aileler olduğu söylenmektedir. Ürdün'de gerçekleştirilen saha çalışmasında görüşülen Türkmenler, soylarını yedi nesle kadar bildiklerini ancak önce-sine ulaşamadıklarını ifade etmektedir. Türkmenlerin, özellikle bugünkü Filistin topraklarında Hayfa-Nasıra-Cenin üçgeninin ortasında kalan "Merc bin Amr" bölgesinde yerleşik olarak yaşadıkları bilinmektedir. Bu bölgenin Kudüs'ü kuşatmak için bölgeye gelen Selahaddin Eyyubi'nin kumandası altındaki Türkmenlere kahramanlıklarından dolayı verildiği söylenmektedir. Osmanlı döneminde Türkçe bilmeseler bile bölgenin beylerinin Filistin Türkmenlerinden seçildiği ifade edilmektedir. Bugün halen bu bölgede yaşayan Türkmenler bulunmakla birlikte, 1948'de İsrail'in kurulması ile birlikte, Ürdün'e göç eden bir kısım Türkmen aileler önce Ürdün'ün farklı kesimlerine dağılmış olsa da daha sonra bir araya gelerek, Vadi El-Rayan bölgesine yerleşmişlerdir. Vadi El-Rayan bölgesi tam olarak Ürdün'ün İsrail-Filistin sınırının birleştiği yerde sınıra sadece 2 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Öte yandan Filistin'deki Cenin'e 14 km., Golan'a 30 km., Ürdün'ün İrbid kentine 20 km. uzaklıktadır. Bugün itibarıyla Ürdün'de yaşayan 8 aşirete mensup yaklaşık 138 Türkmen ailesinin isimleri bilinmektedir. Söz konusu aşiretler ve aşiretlere bağlı ailelerin isimlerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Ürdünlü Filistin Türkmenleri (Beni Amir Oğulları)							
Şukayrat Aşireti	El-Tavatha Aşireti	El-Avadin Aşireti	Alkem (El-Vuhuş) Aşireti	Beni Suaidan (İbdah) Aşireti	Beni Gerra Aşireti	Beni Kalbe Aşireti	Nagnaniye Aşireti
1. El-Şukeyra	1. El-Muşarife	1. El-Yakup	1. Muammer	1. El-Hatib	1. El-Hevaşin	1. Şerran	1. El-Feyyad
2. El-Favair	2. El-Favadile	2. El-Zureyk	2. Zarrak	2. Mansur	2. El-Bacavi	2. El-Hindi	2. El-Hurub
3. El-Huşuk	3. El-Şevayihin	3. El-Şehab	3. El-Seyyid	3. El-Sudi	3. El-Ferasin	3. El-Kerayime	3. El-Muhsin
4. El-Araira	4. El-Geyt	4. El-Sumuri	4. El-Şami	4. El-Makdadi	4. El-Said	4. El-Sehab	4. Nebhan
5. El-Tubeyşat	5. El-Şuheybat	5. El-Hadarat	5. Halil	5. El-Kevayide	5. El-Amir	5. El-Beyici	5. El-Kehle
6. El-Sukur	6. El-Gababşe	6. Ebu Hurme	6. El-Haccat	6. El-Nevakile	6. El-Huceyci	6. El-Ziyadine	6. El-Fırat
7. El-Cevalil	7. El-Gamamze	7. Kuteyş	7. El-Kurdut	7. El-Gavadire	7. El-Salahat	7. El-Riyahat	7. El-Kaveyide
8. El-Ayyat	8. El-Şobaş	8. Duveyk	8. El-Gazavi	8. El-Suvari	8. El-Hayrallat	8. El-Hamid	8. Biladi
9. El-Ziyabat	9. El-Arbali	9. Sagar	9. Ebu Suves	9. El-Ferhat	9. Ebu Zaga	9. Bilal	
10. El-Hamayse	10. Akıl	10. El-Tayyar	10. El-Mutlak	10. El-Cundi	10. El-Katanat	10. Ali Şeyh	
11. El-Zikarta	11. Esad	11. El-Mutlak	11. Ebu Rumeyle	11. El-Zevatin	11. Ebu Ferce		
12. El-Garuş	12. Muslah	12. El-Hasan	12. Ebu Sileyen	12. El-Budur			
13. Ebu Şame	13. Ebu Şomer	13. El-Buzeyr	13. Riyme	13. Ebu el-Rab			
14. El-Esmer	14. El-Geyrut	14. El-Hammad	14. Suveylat	14. El-Fari			
15. El-Abdavi	15. Numan	15. Ebu Atuk	15. El-Nuseyrat	15. Selum			
16. El-Rimali	16. Salih	16. El-Gabari	16. Mufdi	16. Ebu Cevher			
17. Fadıl	17. Cüneyd	17. El-Şaharir	17. Musebbe	17. Ebu Hatab			
18. Sabah	18. Ebu Şame	18. El-Furuc	18. El-Furuc				
19. Ebu Rekbe	19. Ebu Nesib	19. Ebu Cebel					
20. İmedi	20. El-Şahadat						

21. Yunus el-Hamdan	21. El-Cevabire						
22. El-Sersavi	22. Ebu Matar						
23. Ureybi	23. Buhey						
24. El-Hamidi							
25. El-Eşgar							
26. Tuama							
27. El-Zakta							
28. El-Masaliha							
29. Ebu Ceris							
30. Cuseyn							
31. El-Huluf							
32. El-Furuç							

Bunun dışında isimleri burada anılmayan ailelerin olduğundan da bahsetmek mümkündür.

Ayrıca El-Rayan bölgesinin dışında, Suveylih'teki Teamri Aşireti'nin yanı sıra İrbid, Zerka ve Beka'a Kampında da önemli bir Filistinli Türkmen nüfusunun barındığını söylemek mümkündür. El-Rayan'da tamamen Türkmenlerden oluşan üç köy vardır. Bu köyler Ruveyhe, Kreyme, Darelle'dir. Bu köyler arasındaki en büyük köy Ruveyhe olarak bilinmektedir. El-Rayan Türkmen Aşiretleri Muhtarı Yusuf Mahmud Türkmen'in verdiği bilgilere göre köyde yaklaşık 2.000 bin kişi yaşamaktadır. Kreyme Belediye Başkanlığını bir dönem Türkmenler üstlenmiştir. Öte yandan El-Rayan'da geri kalan 22 köyde de Türkmen nüfus bulunmaktadır.

Rayan Vadisi'nden sonra en fazla Filistinli Türkmen nüfusun bulunduğu yer İrbid'dir. 1948'de Rayan Vadisi'ne yerleşen Türkmenlerin bir kısmı, daha sonra İrbid'e göçerek, burada Türkmen Mahallesini kurmuştur. Mahalle doğu ve batı olarak ikiye bölünmektedir. İrbid'deki Türkmen Mahallesi, İrbid'in en büyük mahallesi olarak bilinmektedir. Ürdün'de gerçekleştirilen saha çalışmasında görüşme yapılan Türkmen Mahallesi Muhtarı Şevket İbrahim (Türkmen), Türkmen Mahallesi'nde yaklaşık 4 bin hane, 20 bin nüfus olduğunu ifade etmiştir.

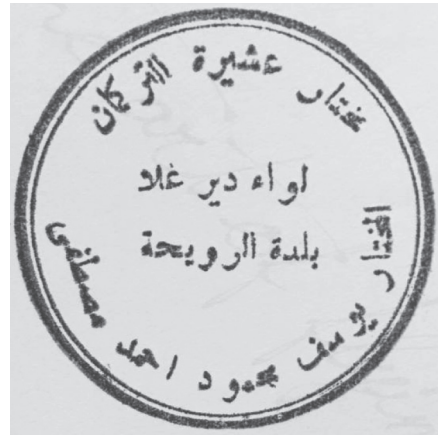
İrbid'den sonra en büyük Türkmen topluluk Ürdün'deki Beka'a Kampında yaşamaktadır. Bu kampta yaklaşık 10-15 bin civarında Filistin Türkmeni'nin yaşadığı ifade edilmektedir. Sukhne'deki mülteci kampında da yaşayan Filistin Türkmeni aileler bulunmaktadır. Ayrıca daha önce bir kamp

olsa da şimdi kent görünümüne sahip olan Sahna'da da Filistin Türkmeni aileler yaşamaktadır. Diğer taraftan Ürdün'ün başkenti Amman'ın da farklı bölgelerinde dağınık halde Filistinli Türkmen ailelere rastlamak mümkündür. Ürdün'de yaşayan Türklerin sayısına ilişkin farklı rakamlar verilmekle birlikte, Ürdün'de yaşayan sadece Filistinli Türkmenlerin sayısının 50 binden fazla olduğu söylenmektedir. Günümüz itibarıyla bütün Filistin Türkmenleri Ürdün vatandaşlığı almıştır.

Bugün Ürdün'deki hem Türklerin hem de Filistinli Türkmenlerin büyük bölümünün dillerini kaybettiği görülmektedir. Özellikle Filistinli Türkmenlerin tamamı Arapça konuşmakla birlikte bazı ailelerin kimliklerinde "Türkmen" yazmakta ve yaşadıkları bölgelerde Ürdün İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanan "Türkmen Aşiretleri Muhtarları (Temsilcileri)" bulunmaktadır. Ürdün'de Türkmenleri temsilen resmi olarak 3 muhtar bulunmaktadır. Bu muhtarlar herhangi bir seçimle değil aşiretler arasındaki uzlaşılı ile belirlenerek aşiretler adına Ürdün İçişleri Bakanlığı'na bildirilmekte ve Ürdün Devleti nezdinde Türkmen aşiretlerin temsilcisi olarak anılmaktadır. Buna göre mevcut durum itibarıyla Türkmen muhtarlar şunlardır:

- Şevket İbrahim – İrbid Türkmen Mahallesi Muhtarı
- Yusuf Mahmud Ahmed Mustafa – Ruveyhe Belediyesi Türkmen Aşiretleri Muhtarı
- Nasr Ahmet el-İsa el-Hatip – Rayan Vadisi Türkmen-Arap Aşiretleri Muhtarı

Muhtarların Mühürleri

Yukarıda görüldüğü üzere Rayan Vadisi Muhtarı Nasr Ahmet, Türkmen – Arap Aşiretleri Muhtarı olarak anılmaktadır. Bu noktada Ürdün'deki Filistin Türkmenlerinin “Türkmen-Arap” (Arabi Türkmen) adı ile de anıldığı görülmektedir. “Arap-Türkmen” tabirinin “Yörük (konar-göçer)” anlamında kullanıldığı ve ayrıca etnik olarak Türk olan bu topluluğun Arapça konuştuğu için de “Arap-Türkmen” olarak anıldığı ifade edilmektedir.

Ürdün'de yaşayan Filistin Türkmenleri muhafazakar bir yapıya sahiptir ve tamamı Sünnî'dir. Ürdün içerisinde siyasal olarak keskin bir çizgiye sahip olmayan Filistin Türkmenleri, Filistin'deki İsrail politikaları nedeniyle İsrail'e karşı tepkilerini ise açık bir dille ifade etmektedir. Filistin Türkmenleri, Ürdün'de bir siyasal kuruluşa sahip olmamakla birlikte Ürdün Parlamentosu içerisinde yer alan ve Müslüman Kardeşler destekli İslah Grubu'nun bir üyesi olan İslami Cephe adlı oluşumdan milletvekili olan Hamza Mansur'un Filistin Türkmeni olduğu bilinmektedir.

Diğer taraftan Filistin Türkmenlerinin Ürdün'deki her alanda aktif çalıştığı bilinmektedir. Ürdün'de devlet görevlisi olan çok sayıda Türkmen bulunmakla birlikte, ticaret ve tarım alanında da Filistin Türkmenlerinin etkin olduğu görülmektedir. Özellikle yaklaşık 30 km boyunca uzanan el-Rayan bölgesinde yaşayan Filistin Türkmenlerinin tarımsal alandaki faaliyetleri dikkat çekmektedir. El-Rayan bölgesi tarım arazileri ve seracılık açısından önemli bir potansiyeli barındırırken, büyük orandan Filistin Türkmenlerinin bu tarımsal faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir. Hatta el-Rayan'daki Filistin Türkmenleri, el-Rayan için “Ürdün'ü besleyen bölge” tabirini kullanmaktadır.

Ürdün'de yaşayan Filistin Türkmenleri arasında eğitim seviyesi de oldukça yüksektir. Hatta devlet kurumlarında ya da resmi makamlarda görev alanların yanı sıra, ticaretle ya da tarımla uğraşan Türkmenlerin dahi büyük bölümünün lisans, yüksek lisans ya da doktora derecesine sahip olduğu bilinmektedir.

Filistin Türkmenleri, on yıllardır yaşadıkları Ürdün Devleti'ne ilişkin sadakat ve minnetlerini yüksek sesle dile getirirken, “birgün mutlaka Filistin'e döneceğiz” sözüyle de Filistin'e olan özlemlerini dile getirmektedir. Zira hali hazırda Filistin Türkmenlerinin bir kısmı da Filistin'de (özellikle Cenin'de) yaşamaktadır. Filistin Türkmenlerinin burada da Türk-Türkmen Divanı adıyla bir derneğe sahip olduğu ve halen faaliyetlerini sürdürdüğü bilinmektedir.

Ürdün'de Osmanlı Bakiyesi Topluluklar

Buhariler (Buharalılar)

Ürdün'de yaşayan başka bir Türk topluluğu da Özbek kökenli Buharalılardır. 1948'de Filistin'den Ürdün'e göçen Türk soylular arasında Buhariler olarak bilinen ve Özbekistan'dan Kudüs'e göç etmiş olan topluluk da vardır. Rusya'nın Türkistan'ı işgal etmesiyle dini sebeplerle Kudüs'e yerleştikleri bilinen Buharalılar, günümüze kadar Kudüs'teki varlığını devam ettirmektedir. Buhariler, 1731 yılında Kudüs'te Buharalılar Tekkesini kurmuştur. Tekke'nin ilk şeyhi Osman Bey Buhari olarak bilinmektedir. Tekke'nin kurulma amacı Osmanlı ve Buhara'dan gelenlerin misafir edilmesidir. Öte yandan 1960'larda Buhara'dan göç ederek tekkenin şeyhliğini yapan Şeyh Reşit Buhari'nin tekke üzerindeki etkisi büyüktür. Bu tekke varlığını günümüze kadar korumuştur. Ürdün'de gerçekleştirilen saha çalışması sırasında görüşme yapılan Şeyh Reşit Buhari'nin üçüncü kuşak torunlarından Sait Buhari, Tekke'nin o dönemlerde hacca gitmek isteyen Buharalılara yardım etmek amacıyla kurulduğunu ifade etmektedir. 1918'de Rus Ordusu'nun Türkistan'ı işgal etmesiyle birlikte, Buhara'dan Kudüs'e yönelik büyük bir göç dalgasının yaşandığı bilinmektedir. Ürdün'deki Buharilerin de Ürdün'e yerleşmesi Kudüs üzerinden olmuştur.

Buharalıların bugünkü Ürdün topraklarına yerleşmelerinin ilk dönemi 1920'lerin başlarında ekonomik sebeplerle olmuştur. 1927-28 yıllarında Amman'ın ilk ticaret merkezi olan Buharalılar Çarşısı kurulmuştur. Ayrıca Ürdün'ün İrbid şehrinde de bir Buharalılar Çarşısı bulunmaktadır. Günümüzde bu çarşılar varlığını korumakta ve halen Buharalılar tarafından idare edilmektedir.

Öte yandan Buharalıların toplu olarak Ürdün'e en büyük göçü 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla olmuş, çok sayıda Buharalı aile diğer Filistinlilerle birlikte Ürdün'e göç etmiştir. Ürdün'de Amman ve İrbid şehirlerinde yoğun olarak yaşayan Buharalıların bir kısmı Özbek dilini korumayı başarırken, yeni nesil gençlerin yavaş yavaş dillerini kaybettiği söylenmektedir.

Diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Buharilerin de tamamı Ürdün vatandaşlığını kazanmıştır. Buharilerin büyük bölümünün kimliğinde "Buhari" soyadı yer almaktadır. Bazı Buharilerin kimliğinde ise Kilani, Mirza, Taşkendi, Can gibi aile isimleri bulunmaktadır.

Bununla birlikte Buharilerin gelenek ve kültürlerine sahip çıktığı, özellikle özel günlerde geleneklerini yerine getirmeye çalıştığı bilinmektedir. Ancak Buharilerin, Orta Asya gibi Ortadoğu'dan farklı özelliklere sahip bir bölgeden gelmiş olmalarına rağmen zaman içerisinde bölge şartlarına uyum sağla-

dıkları ve her anlamda Ürdün'e entegre oldukları da görülmektedir. Buhariler sayıca en az nüfusa sahip Türk topluluğu olduğu gibi, başta Ürdün Türkleri olmak üzere Osmanlı bakiyesi Çerkez ve Çeçenler ile de güçlü ilişkilere sahiptir.

Buhariler de diğer Türk toplulukları gibi muhafazakar bir yapıya sahiptir. Sünni Müslüman olan Buharilerin ılımlı bir Müslüman kimliğine sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Buharilerin siyasi olarak da aynı ılımlı tavrı koruduğunu ve siyasete hiç müdahil olmadığını söylemek mümkündür. Ürdün'de diğer Türk toplulukların olduğu gibi Buharilerin de herhangi bir siyasi oluşumu bulunmazken, Buhariler bir dernek statüsünde olan Buhariler Cemiyeti'nde (aşiret divanı gibi bir yapı) zaman zaman bir araya gelmektedir. Ancak maddi yetersizlikten dolayı fazla bir aktivitesi olmayan Buhariler Cemiyeti'nin son başkanı da Mart 2019'da vefat etmiş ve yerine bir başkan seçilmemiştir.

Buharilerin büyük kısmı orta düzeyde bir ekonomik refaha sahiptir. Devlet dairelerinde görev alanların yanı sıra, Buharilerin ticari hayatta da aktif olduğu görülmektedir. Ürdün'de gerçekleştirilen saha çalışmalarında Buharilerin bugünkü nüfusuna tam olarak ulaşmak mümkün olmamıştır. Bununla birlikte Ürdün'de yaşayan Buharilerin tersine göç verdiği söylenmektedir. Nitekim Buharilerin bir kısım akrabalarının Türkiye ve Avrupa ülkelerinde yaşadığı, Ürdün'deki zor ekonomik şartlar nedeniyle, Buharilerin akrabalarının yanına göç ettiği ifade edilmektedir.

Ürdün'de Kafkasyalılar: Çerkezler ve Çeçenler

Ürdün'deki Türk toplulukların yanı sıra Kafkasya kökenli ve Osmanlı bakiyesi olan, Türkiye'ye müzahir topluluklar da yaşamaktadır. Bu anlamıyla Çerkezler ve Çeçenler ön plana çıkmaktadır. Özellikle devlet sistematiği içerisindeki yerleri ve nüfus oranları düşünüldüğünde Ürdün'deki Çerkez varlığı dikkat çekmektedir.

Rus işgalinden kaçan Çerkezlerin bir kısmı büyük göçler halinde bugünkü Ürdün topraklarına yerleşmiştir. Ana akım olarak Çerkezlerin 1868-1909 arasında bugünkü Ürdün topraklarına yerleştiği bilinmektedir. Çerkezler, Amman'ı merkez konuma almış ve buradan Ürdün'deki diğer illere dağılmıştır. Çerkezlerin özellikle Amman'ın kurulması ve şehirleşmesinde büyük rolü olmuştur. Nitekim 1909'da Amman'ın ilk belediye başkanı olarak bir Çerkez olan İsmail Babuk seçilmiştir. Çerkezler daha sonra Ceraş, Sahab, Naour, Vadi Sir, Zerka, Suveyleh ve Rıseyfe'ye yerleşmiş ve buraların da il belediye başkanları Çerkezler olmuştur.

Çerkezler Ürdün Devleti'nin kurulmasının ardından ülke içerisinde aktif bir yapı kurmuştur. Tarihi süreçte farklı oluşumlar kuran Çerkezler, si-

yasi hayat içerisinde de etkin rol oynamıştır. Örneğin ilk Çerkez Derneği, Ürdün'deki Çerkezleri bir araya getirmek amacıyla 16 Ocak 1932'de kurulmuş ve halen aktiftir. Derneğin ilk şubesi Amman Suveylih'te açılmıştır. Sonra 1961'de Naur, Vadi Sir, Ruseyfe ve Zerge'de Çerkez Derneği'nin şubeleri açılmıştır. 1971'de Amman'da, 1984'te Ceraş'ta Çerkez Kadınlar Birliği kurulmuştur. 1974'te Çerkezler tarafından bir okul açılmıştır. Ürdün'de gerçekleştirilen saha çalışması sırasında görüşme yapılan Çerkez Derneği Başkanı Zühtü Canbeg'in verdiği rakama göre bu okulun mevcut durum itibariyle 1.200 öğrencisi vardır. Ayrıca Çerkez Derneği'ne bağlı Zerka'da Prens bin Ali ismiyle bir kreş bulunmaktadır. Öte yandan Çerkezler spor alanında da aktif olmuştur. 1942'de Çerkez Derneği'ne bağlı olarak Al Ahli Spor Kulübü, 1959'da ise Cili Cedid (Yeni Nesil) Spor Kulübü kurulmuştur. Ayrıca Çerkezler, 1993'te de Kafkasya'dan Gelen Dostlar Grubu (Asdika Şerakezet Kafkas) adlı başka bir dernek daha kurmuştur.

Çerkezler siyasette de aktif konumdadır. Bugünkü 130 kişilik Ürdün Parlamentosu'nda Çerkez ve Çeçenler için 3 kişilik kota bulunmaktadır. Çerkezler nüfus potansiyellerine güvenerek, kota dışında da seçime katılım hakkı talep etmektedir. Ayrıca Ürdün Kabinesi'nde bakanlık yapmış Çerkezler bulunmaktadır. Daha da önemlisi Ürdün Kraliyet Muhafızları'nın tamamı Çerkezlerden oluşmaktadır. Özellikle Ürdün'deki güvenlik kurumlarında çok sayıda üst düzeyde Çerkezler bulunmaktadır. Çerkezler genellikle iyi eğitilmiş ve yüksek gelir düzeyine sahiptir. Devlet kadrolarında olduğu kadar Ürdün'deki ticari faaliyetlerde de etkindir.

Bugün itibariyle Ürdün'de yaşayan Çerkezlerin nüfusuna ilişkin farklı rakamlar telaffuz edilmektedir. Çerkez Derneği'nin verilerine göre Ürdün'de 200 binin üstünde bir Çerkez nüfus bulunmaktadır. Ancak Çerkez Derneği, Ürdün hükümetinin açıkladığı rakamın 160 bin olduğunu ifade etmektedir. Bu nüfus birbirine son derece bağlı bir yapıya sahiptir. Ürdün'deki Çerkezler arasında güçlü bir iletişim bağı bulunmaktadır. Özellikle Amman'da yoğun olarak yaşayan Çerkezler, kendi dil, gelenek ve kültürlerini korumaktadır. Amman'dan sonra sırasıyla Ceraş, Zerka, Ruseyfe ve İrbid'de Çerkez nüfus yoğunluğu bulunmaktadır. Öte yandan Ürdün'deki Çerkezlerin, Türkiye başta olmak üzere Rusya ve diğer ülkelerde bulunan Çerkezlerle de iletişimi güçlü bir biçimde devam etmektedir. Ürdün'deki Çerkezlerin özellikle Türkiye'deki Çerkezlerle güçlü bağları ve akrabalık ilişkileri bulunmaktadır. Zira Ürdün'e yerleşen Çerkezlerin büyük bölümü Türkiye üzerinde Ürdün'e geçmiştir. Bu nedenle Ürdün'deki Çerkez ailelerin büyük kısmının akrabalalarının bir bölümü Türkiye'de yaşamaktadır. Ürdün Çerkez Derneği Başkanı Zühtü Canbeg, Ürdün'de yaşayan Çerkez ailelerindeki büyüklerin büyük

bölümünün Türkiye’de kaldıkları için Türkçe bildiğini, ancak daha sonraki nesillerde Türkçe’nin unutulduğunu dile getirmiştir.

Çerkezlerle birlikte Çeçenler de Ürdün’deki Kafkasyalılar arasında önemli bir yere sahiptir. Bugünkü Ürdün topraklarına yönelik ilk toplu göçün Rus Ordusu’nun Çeçenistan’ı işgal etmesinin ardından 1903 yılında yaşandığı bilinmektedir. Çeçenistan’da yaklaşık 200 ailenin Rus işgalinden kaçarak Mekke’ye (dini mekanlara yakın olmak amacıyla) göç etmek istediği, ancak Ürdün üzerinden çölü geçemedikleri için Zerka’ya yerleştiği söylenmektedir. Ayrıca Hicaz Demiryolu’nda çalışmaları ve demiryolunu korumaları için Osmanlı döneminde bugünkü Ürdün topraklarına yerleştirilen Çeçenlerin de olduğu bilinmektedir. Çeçenlerin Ürdün topraklarına gelmesiyle birlikte daha sonra göç eden ailelerin de olduğu ve zamanla Ürdün’deki diğer kentlere dağıldığı ifade edilmektedir. Zira, Zerka’dan sonra Amman (özellikle Suveylih), Ezrak ve Sukne’ye yerleşen Çeçen aileler olmuştur. Bugün Çeçenlerin toplu olarak yaşadığı bilinen Ürdün’deki en önemli yerleşim yeri Sukne’dir. Sukne’de Çeçen toplumunu temsilen bir anıt/kubbe/minare vardır. Ayrıca Zerka’da bir Çeçen Mahallesi bulunmaktadır.

Çeçenler, ilk kez 1957’de dernekleşmeye gitmiş ve Zerka’da Çeçen Derneği kurulmuştur. Çeçen Derneği’nin Sukne, Suveylih ve Ezrak’ta şubeleri bulunmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Çeçenler farklı dernekler de kurmuşlardır. Çeçen Derneği’nden farklı olarak Çeçen Hayır Cemiyeti kurulmuştur. Çeçen Hayır Cemiyeti’nin Sukne, Zerka, Suveylih’te şubeleri bulunmaktadır. Bu derneklere bağlı olarak Çeçen Kadınlar Birliği oluşturulmuştur. Ayrıca, Ürdün Çeçen Folklor Derneği, Kafkasya Kültür Derneği, Çeçen Dostları Derneği gibi farklı derneklerin yanı sıra bazı ailelere bağlı divanlar bulunmaktadır. Ürdün’de yaşayan Çeçenler aşiret yapısına sahiptir. Ürdün’de yaşayan Çeçen aşiretlerin en büyüğü olarak Beyno aşireti bilinmektedir. Nitekim mevcut durum itibarıyla Ürdün Parlamentosu Amman Milletvekili olan Tamir Beyno bu aşirete mensuptur. Diğer taraftan Ürdün’de Parcho, Gilno, Zendko, Bilto, Şono gibi büyük Çeçen aşiretleri de vardır.

Çeçenler genellikle muhafazakar bir toplum olarak bilinmektedir. Sünni Müslüman olan Çeçenlerin, siyasal olarak da Ürdün’deki Müslüman Kardeşler içerisinde temsilcileri vardır. Bu temsilcilerden biri, daha önce yukarıda ismi anılan Tamir Beyno’dur. Ayrıca yine Ürdün Parlamentosu Zerka Milletvekili olan Nebil Kamil de Çeçendir. Söz konusu iki milletvekili de Çeçen ve Çerkezlerle tanınan 3 sandalyelik kotadan seçilmiştir ve Ürdün Parlamentosu içerisindeki Müslüman Kardeşler grubunda yer almaktadır.

Çeçenler genellikle eğitilmiş bir halk olarak tanınmaktadır. Çeçen ailelerin eğitime önem verdiği bilinmektedir. Çeçen halkı içerisindeki yeni ne-

sil arasında Çeçen dilini kaybetmeye başlayanlar olsa da Ürdün'de yaşayan Çeçenler dillerini korumaya çalışmakta ve büyük oranda korumaktadır. Çeçen Derneği'nde verilen dil kursları ile birlikte Çeçenler için bir okul açma düşüncesi de vardır.

Çeçenlerin, Ürdün'deki Çerkezlerden farklı olarak Türkiye ve Rusya'daki Çeçenlerle ilişkileri zayıftır. Ancak Ürdün'deki ekonomik koşulların zayıflaması nedeniyle bazı Çeçen ailelerin Türkiye'ye göç ettiği söylenmektedir. Ürdün'de gerçekleştirilen saha çalışmaları sırasında görüşme yapılan Çeçenler tarafından, mevcut durum itibarıyla Rusya'ya bir geri dönüş olmadığı, Çeçenlerin Rusya yerine (özellikle dini nedenlerle) Türkiye'yi tercih ettiği/edeceği ifade edilmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak Ürdün'de Türk varlığı ve Osmanlı mirası topluluklar kendi içinde üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. İlk grup Ürdün Türkleri olarak adlandırılmaktadır. Ürdün Türkleri, Ürdün'ün Osmanlı toprakları içinde yer aldığı 19. yüzyıldan başlayarak bölgede Osmanlı egemenliğinin sona erdiği Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar uzanan dönemde Anadolu'nun değişik şehirlerinden farklı nedenlerle kitlesel olarak ya da görev nedeniyle günümüz Ürdün topraklarına gelip yerleşen topluluklardır. Büyük çoğunluğu Amman'a bağlı Suveylih'te yaşayan Ürdün Türklerinin güncel nüfusu 12-15 bin aralığındadır. Ürdün'de Türk varlığının ikinci unsuru ise tarihi çok daha eskilere dayanan ve İsrail'in Filistin'i işgali sonrasında diğer milyonlarca Filistinli gibi Ürdün'e göç etmek durumunda kalan Filistin Türkmenleridir. Bu kesim her ne kadar Filistin Türkmeni olsa da uzun yıllardır Ürdün'de yaşamlarını sürdürmektedir. Filistin Türkmenleri Ürdün vatandaşlığı kazanmıştır. Dolayısıyla da Ürdün'de Türk varlığının bir parçasıdır. Büyük çoğunluğu Ürdün-İsrail sınırında Rayan Vadisi'nde yaşayan Ürdünlü Filistin Türkmenlerinin nüfusunun ise 50 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ürdün Türkleri ve Ürdünlü Filistin Türkmenlerini bir arada değerlendirdiğimizde Ürdün'de toplamda 60 bin civarında Türk soylu topluluğun yaşadığı tespit edilmiştir. Ancak farklı tarihsel arka plana sahip bu iki Türk soylu topluluğun kendi aralarında etkileşim olmadığı hatta kimi zaman birbirlerinin varlıklarından haberdar olmadıkları görülmektedir.

Çalışmada Ürdün Türk varlığı geniş bir kapsamda ele alınmış ve bu çerçevede Türkiye'de çeşitli topluluklarla akrabalık ilişkisi devam eden, Osmanlı ve onun mirasçısı Türkiye ile arasında duygusal bağ kuran kesimler de çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Bu başlık altında ise Buhariler (Özbekler), Çerkezler, Çeçenler yer almaktadır. Bu kesimleri Ürdün Türk varlığı içinde

değerlendirmenin bir diğer nedeni kültürel ve tarihsel yakınlık nedeniyle söz konusu Ürdünlü kesimlerin Ürdün Türkleri ile de yakın olması, evlilikler sayesinde kendi aralarında akrabalık ilişkisinin kurulmuş olmasıdır. Bu konuda en çarpıcı örnek Birinci Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'ya dönmeyen ve güvenlik tehdidi altında yaşayan Osmanlı askerlerinin bölgedeki Çeçenlerin arasına saklanması ve evlilikler yapmasıdır.

Ürdün Türkleri ve Türkmenleri arasında Türkçe büyük oranda kaybedilmiş olmakla birlikte Türklük bilincinin korunduğu söylenebilir. Türkiye'nin Ortadoğu'da etkinliğinin artması, Ürdün-Türkiye ilişkilerinin gelişimine paralel olarak Ürdün Türkleri kimliklerini daha rahat biçimde dile getirmeye başlamıştır. Yine bunun bir sonucu olarak genç nesil arasında Türkçe dilini öğrenme yönünde bir eğilim de baş göstermiştir.

Türkiye'nin Ürdün Türkleri ile ilk irtibatı geç dönemde kurulmuş ve ilgi düşük seviyede kalmıştır. Ürdün Türklerinin kimliklerini korumak adına en büyük ihtiyacı iki nesil öncesinden unutulmaya başlanan Türkçe dilinin öğrenilmesidir. 2019 yılı itibarıyla Ürdün Türklerinin sadece ikinci nesli Türkçe dilini korumaktadır. Bu kişiler babalarının ve kimi zaman da annelerinin Türk olması ve evde Türkçe konuşulmuş olması nedeni ile Türkiye Türkçesini çok iyi seviyede konuşabilmektedir. Ancak bu kişilerin sayısı onlarla ifade edilecek kadar azdır ve artık çok fazla yaşlanmışlardır. İkinci nesilden sonra doğal yollarla Türkçe bilen nesil kalmayacaktır. Bu nedenle Ürdün Türklerine dönük Türkçe eğitime öncelik verilmesi bu konuda destekleyici projeler yürütülmesi gerekmektedir. Yunus Emre Türk Enstitüsü hali hazırda tüm Ürdün vatandaşlarına açık şekilde Türkçe eğitimi vermektedir. Bunun yanı sıra iki Ürdün Türk Derneği de kendi imkanları çerçevesinde Türkçe kursları düzenlemektedir. YTB de bu derneklerin Türkçe eğitime ücretsiz kitap desteği gibi hizmetlerde bulunmaktadır. Türk kurumlarının bu yöndeki çabalarına daha fazla kaynak ve destek verilmesi faydalı olacaktır. Örneğin Türk Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir Türkçe öğretmeninin atanması, eğitime ilişkin diğer materyallerin Türk kurumları tarafından sağlanması derneklerin Türkçe eğitimi faaliyetlerine büyük destek sağlayacaktır. Ürdün Türklerinin kimliğinin korunması açısından faydalı olabilecek diğer bir destek Ürdün Türklerinin tarihi, kültürü, dili gibi konularda akademik çalışmalar hazırlanması, Türkiye ve Ürdün'de Ürdün Türklerine dönük sempozyum/konferans organizasyonları düzenlenmesi, TRT başta olmak üzere Türk televizyon kanallarının Ürdün Türkleri konusunda belgeseller hazırlatması olacaktır. Ürdün Türkleri konusunda ne Türkçe ne de Arapça literatürde çok fazla yazılı ve görsel çalışma bulunmaktadır. Bu açığın kapatılması Ürdün Türklerinin kimliklerinin farkına varıp koruması, geliştirmesi, yaygınlaştır-

ması, aralarında birlik sağlanması açılarından çok faydalı olacaktır. Bu nedenle ilgili Türk kurumlarının bahsi geçen akademik ve görsel çalışmalar konusunda projeler hazırlatıp, desteklemesi gerekmektedir.

Türkiye Ürdün'de yaşayan Filistin Türkmenleri ile irtibatı ise çok daha yeni gerçekleşmiştir. Bu nedenle yakınlık kurulmuş olsa dahi Türkiye'nin Ürdün'deki Filistin Türkmenlerine dönük henüz bir projesi hayata geçirilmemiştir. Ancak çalışmada belirtildiği üzere Filistin Türkmenleri Ürdün'ü besleyen tarım alanlarını işlemektedir. Bu açıdan özellikle TİKA Ürdün Koordinatörlüğü Filistin Türkmenlerinin tarım ile ilgili çalışmalarını destekleyecek projeler yapmayı planlamaktadır. TİKA Ürdün Koordinatörlüğü'nün bu yöndeki çabalarına destek verilmesi Filistin Türkmenleri ile Türkiye arasındaki bağın kuvvetlenmesi açısından çok faydalı olacaktır. Bunun yanı sıra Ürdün Türklerinin dernekleri olmakla birlikte Filistin Türkmenlerinin böyle bir derneği yoktur. Filistin Türkmenleri arasında milletvekili pozisyonuna kadar yükselmiş önde gelen bir kesim bulunmaktadır. Türkiye'nin desteği ve bu kesimin öncülüğünde bir dernek kurulması Türkiye ile Filistin Türkmenleri arasındaki ilişkinin kurumsallaşması ve Türkmenlerin de kendi kimliklerini koruyabilmeleri açısından yeni faaliyetler yapılabilmesi açısından yararlı olacaktır. Projeler yapılırken Türkiye ile arasında duygusal bağ kuran ve Ürdün Türklüğü ile de büyük ölçüde kaynaşmış durumdaki Çeçen, Buhari ve Çerkez topluluklarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ürdün Çerkezleri zaten örgütlenme açısından çok ileri seviyededir ve Ürdün'de seçkin bir toplumsal kesimi temsil etmektedir. Çeçenler de Ürdün Türklerine göre çok daha iyi örgütlenmiş olmakla birlikte Çerkezler gibi imkan ve kaynaklara sahip değildir. Çeçenler dillerini, kimliklerini, kültürlerini korumak adına çok çaba sarf etmektedir. Çeçenler ve Buharilerin bu açılardan kendi aralarında yürüttüğü faaliyetlere destek verilmesi gerekmektedir. Bunlara örnek olarak; Çeçen dil kurslarına imkan sunulması, Kudüs'teki Buhari tekkesinin yaşaması için destek verilmesi, Ürdün Türkleri ile diğer toplumsal kesimlerin bir arada olabileceği organizasyonların düzenlenmesi verilebilir.

Bugün itibarıyla Ürdün'de yaşayan Türk ve Türkmen varlığının sayıdan öte bir varlık olarak kendilerini yeniden ifade etmeye çalışmaları ve öze dönüş sürecinden geçiyor olmaları bile tek başına önemlidir. Özellikle son 10-15 yılda Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğinin artması ile paralel bir şekilde, bölgedeki Türk varlığının da kimlik kazanma çabası içerisinde olması dikkat çekicidir. Bu durum Ortadoğu'da Türkiye'nin elini güçlendirebilecek bir unsura dönüşürken, Türkiye ve Ürdün arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi konusunda bir köprü haline gelebilir. Öte yandan bugün Ürdün Türklerinin kendilerini daha açık bir şekilde ifade etmeye çalışmaları da özellikle diğer Ortadoğu ülkelerinde yaşayan Türk topluluklarına ilham ve destek verecektir.